

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

Ս. ՀՈԳԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

«Մի srsմեցուցանեմ զՀոգին Սուրբ Աստուծոյ»
(ԵՓՄ. Դ. 30)

Հասարակաց զգացումին մէջ քրիստոնեայ ժողովուրդներու, Հոգեգալուստի տօնը փառաւորումն է պատմական կարեւորութիւն ստացած դրուագի մը, շարժումի մը յիշատակին։ Մասնակցելով հանդերձ դարերու աւանդութեամբ պաշտպանուած այդ զգացումին, անտեղի է, կը խորհինք, տարածել Հոգին ներկայութեան, Աստուծոյ շունչին ներգործութեան փաստը եղող այդ փառաւոր իրողութիւնը՝ իր խորհուրդին թելադրութեամբը։ Ու հասնիլ հաւաստումին՝ հոգեկանին, ոգեղէն գոյացութեան տիեզերականութեան ու գերազանցութեան։ — Թէ Հոգին է կեանքը արժեւորող միակ իրականութիւնը, թէ ան՝ վկայ ինչ որ մարդուն մեծութիւնը կը կազմէ պատմութեան իւրաքանչիւր հանգրուանին, ու դէպի ան սեւեռումով, անոր տեսիլքին մէջ վերացումով միայն իրագործուած են բոլոր ճշմարիտ արժէքները մտքի, գեղեցկութեան, կեանքի ուէ մարդի վրայ, կը բաւէ փորձ մը ընել՝ Հոգին գերը ճշտող՝ մարդերու կեանքին ու պատմութեան մէջ։

Հոգեգալուստը յայտնութիւնն է, ճշտումը, լուծումը եթէ կ'ուզէք, նիւթի և հոգիի հակամարտ ուժերու յարաբերութեան, անոնց դերին՝ արժէքին՝ տիեզերքի մէջ։ (Թէև միշտ ալ գտնուին մարդեր, որոնք չվարանին սոփեստութիւնը ընել, նիւթին ձեւաւորումները՝ երևոյթները նկատելու Հոգին և ինչ որ անո՞ր միայն զրոյմը ունի, ան՝ վկային կրնայ ձեւաւորուիլ)։

Հոգին կ'իջնէ։

Ու նիւթը, աշխարհը, այսինքն, ինքն իրենը ոչ մէկ գործ ընել կրցող, ոչ մէկ շարժում ընել ուզող, տարածուն, իր տարրերուն մէջ ուէ կապ, իր կողմէ մտածուած ուէ կարգ հաստատելու անկարող, հետեաբար, անգիսակից, անօրէն յայդ գոյացութիւնը, չի կրնար անտարբեր մնալ, իր մէջէն չեղող, վերէն եկող այն միւս, նոր գոյացութեան, որ Հոգին է։ Եւ որուն յատկանիշերը, ուղղակի, ինչպէս կ'ըսեն՝

բջիջ առ բջիջ, կը հակադրուին նիւթին, աշխարհին։ Հոգին՝ վերէն իջնող, ինչպէս չլլար վեր՝ նիւթէն։ Եւ այս անգամ՝ նիւթը իր վրայ ձեռող, զայն գործածող, իր պատկերովը զայն ձեւաւորող, արժեւորող։

Զարմանալի թերևս թուի ոմանց, երբ փորձենք մտնիլ իսկ (աւելի վեր գոյացութիւն մը քան նիւթը) հակադրել Հոգին։ Միտքը կրնայ գոհացած զգալ ինքզինք, երբ իրեն ներկայացող երևոյթներուն գաղտնիքները պարզուին ու մատուցուին իրեն։ Աւելին, ան կրնայ յաւակնիլ տիեզերքին կազմութեան և անոր մէջ գոյաւորուող կարգ մը մութ հարցերուն կարելի, տանելի լուծումներ, բացատրութիւններ բերած ըլլալ։ Նոյնիսկ ըլլալ հպարտ՝ մնայուն օրէնքներու բանաձեւումն ալ իր ձգտումներուն գիծին մէջը պահելուն։ Եւ սակայն, դարեր շարունակ, զարգացումին հետ իր միջոցներուն, ճարտարութեանց, հնարամտութիւններուն, ան՝ միտքը, տակաւին կը տառապի հիմնական պակասէ մը. — տիեզերքի խորհուրդէն վեր ու անդին մնացող հաւոր իրողութիւնը պարագրկելու։ Լոյս, բանաւորութիւն, կարգ է ինք։ Կ'ընդունինք ասոնք։ — Բայց իր բեկումը։ Վասնզի կուգայ կէտ մը, ուրկէ անդին սկիզբ կ'առնէ անդրգոյ այն էութիւնը, որուն թափանցումին անգօր են իր քեֆնիկները, քանի որ այդ անդրգոյն համապարփակ հոգին է, զոր միտքը չի կրնար այլևս տեղաւորել իր մէջ։ Ինչպէս Ֆիգիբի մէջ կէտեր կան, ուր կը դադրի զգայութեանց ճնշումը (որոշ թիւով թրթուումներ միայն ընդունակ է մեր ականջը առնելու, որոնցմէ վերն ու վարը կը մնան անարձագանգ իր ընկալչութեան վրայ), այնպէս ալ հոգեղէնին մէջ իրաւ է կէտը, ուրկէ անդին մենք չենք տեսներ՝ մեր միտքին աչքերովը, բայց կ'ապրինք զայն մեր հոգիովը։

Եւ հոս է ահաւասիկ դերը, արժէքը Հոգիին։

Ո՛րքան անհրապոյր պիտի դար ցամաք տրամաբանութիւնը, շունչէ, խանդէ պակաս հաւաստումները մտքին։ Մինչդեռ Հոգիով լեցուած, անոր շունչովը, սէրովը խանդավառ, ան պիտի կարենար դառնալ ճշմարիտ ստեղծագործող ուժ, նոր կեանք մը մէջտեղ բերող, լոյսի, ճանաչման կեանքը, ուր ձեւականութեան, միօ-

ընդհանուր ծանձրոյթը չկարենար ինքզինք պարտագրել, ու տարածուիլ: Ո՞րքան յատկանշական է, այս տեսակէտով, կեանքը ինքնին մեծագոյն զիտուններուն, մտքի ստեղծագործ ներշնչեալներուն:

Ըսել, այլևս, թէ ի՞նչ է Հոգին, Սուրբ Հոգին: — Սրբութիւնն է, ամենէն աւելի յատկանշականը անոր: Լայն առումով, կըրնանք ընդունիլ թէ կենսաւոր կամ անշունչ ամէն գոյութիւն իր հոգին ունի, զինք ապրեցնող, իր կեանքը յառաջ բերող, տեսականացնող: Բայց բարձրագոյն, մաքուր, Սուրբ Հոգին է այս: Ինքն իր մէջը լի, ինքն իրեն բաւող, նոյնիսկ մասամբ մը ազատ թերեւս մարդկայինին ալ պայմաններէն: Եւ այդ իսկ պատճառաւ, գուցէ, զեղուն, բարութեամբ մը ամենուն բաշխուող, բոլոր մասնաւոր հոգիները իր մէջ առնող, տիեզերական: Մարդոց կեանքը լոյսին հանող, անոնց համակրութիւնները, սէրերը ազնուացնող, երկնայնացնող, սրբացնող գոյացութիւնը:

Այս է Հոգին՝ զիտունները ոգեւորող հանճարը, արուեստագէտները լեցնող խանդը, որուն երբ սեւեռուն, որմէ երբ կայծ մը ունենան մարդիկ, թօթեւել պիտի ուզեն իրենց մարմնի կեանքը, ելլելու համար բարձունքները գեղեցիկ, լուսաւոր ապրումներուն, ստեղծումներուն:

Սխալ չ'ըլլար այսպէս յատկանշել փորձուած հոգեղէն իրականութիւնը պատշաճեցնել մեր բառերուն, գտնել աւելի ընթացիկ տարագ մը, կարելի եղածին չափ պարզ, չատերու կողմէ փորձարկելի և դարէ դար ինքզինքը ապացուցած արդէն: Ատիկա ներքեմ չումէ է, հին բառ մը, զոր կը տեսնենք նախնիքումբերուն ինչպէս խորայնի մարգարէներուն համարալիզործածուած: Չեմ ծանրանար բառին ստուգաբանական տարողութեան:

Ներշնչումը այն իրողութիւնն է որուն հոտանքին՝ իբրեւ անդիմադիր «մեծ-հով»ի մը, կը յանձնեն իրենք զիրենք բոլոր մեծ անձնաւորութիւնները պատմութեան: Ու աւսիկա, ամէն այն պահերէն առաջ, ուր անոնք կը մղուին կամ կը կանչուին ոչ-սովորական, գեր-իրական թափանցումի մը՝ ճշմարտութեան լոյսին, գեղեցիկ արարքներու կատարելութեան իրագործման, գերազանց բարիին ստուգութեան: Եւ արդարեւ, անդիմադիր այդ «մեծ-հով»ին՝ Հոգիին, ներշնչումին զեղումովը միայն կարելի կը

դառնայ զիտունի մը, արուեստագէտի մը համար գտնել ճշմարիտ յարաբերութիւնը երեւոյթներուն, հաստատել անոնց մէջ գաւնոնք ներդաշնակող կապը, կարգաւորութիւնը, հասնիլ տիեզերքին ալլաղանութիւնը, հակամարտ տարրերուն միութիւնը ձեռք մէջ պահող, կարելի ընող ոգեղնութեան, որ գաղափարն է գեղեցկութեան, ունաւ իրագործումը անոր: Ու տակաւին, նոյն Հոգին է, մարդերը իրենց առօրեայ ապրումներուն, հոգեբուն տափակութենէն զուրս հանող, ձերբազատող զօրութիւնը:

Ու մեր փնտաւածը, գտնել ուղիւժը, բոլոր ձեերուն ու խաղերուն մէջը իրաւ գործերուն, մեծ արարքներուն: — Հոգին է արդարեւ:

Ի՞նչն է մեզ հիացական սեւեռումի մէջ պահողը՝ կերպարանքներուն, ներկայացումներուն զիմաց յղուած մարմար արձաններուն, բնութեան ընդերքներէն հանուած անկոփ զանգուածներով կանգուն հսկայ կերտուածքներուն, որոնց համար կ'ըսենք երբեմն թէ լեզու կ'առնեն, կը խօսին կարծես, նկարներու անիմատ թուող խորհուրդին՝ կէտկիտումներովը, «ցեխտումներովը» ներկի գոյներու՝ պատտառին վրայ, բիծերու պէս ցայտուած ու ցանցընուած: առաջին առիթով մտքին համար իբրեւ անհեթեթ ներկայացող զժողովներուն՝ որոնք երկրաչափական ձեեր միայն պատկերելու համար են կարծես քաշուած, բայց որոնք բոլորը, գոյնի ու գիծի այդ տարօրինակ խառնուրդին, խառնակութեան մէջէն, բանաւորութեան, կարգի, շունչի, զօրութեան ու շնորհի ա՛յնպիսի թափանցիկ պատմութեանով մը յաճախ չքեղապարզուած կ'ըլլան՝ պարտագրելու չափ իրենք զիրենք մեզի: Ու արժէքի կ'ելլեն, գասուելու համար անով գեղեցիկ զործերու շարքին: Նոյն առին հիացումը գրաւելով մարդոց մէջ բնակող զգայուն, դատող ու խուզարկու ալ Հոգիին: Հասկնալի՜ այլևս՝ որ, այդ Հոգին ինքզինքը փնտռէ կեանքին ու գործերուն մէջը «քոյր-հոգի»ներու, և, իր փարուսը գեղուն ըլլալ խանդով, անկեղծութեամբ ու մաքրութեամբ, հանգէպ զուսպ, կորովի, անխաղախ սիրով՝ բարութեամբ իրենց կենցաղը վարող հոգիներուն: Կարօտովը իր չզոհացուած երազներուն՝ ա՛յնքան անգամ տրամած ու թեատուած, խորթ վերաբերմունքէն մարդերու, ու չարամէտ սլաքումներ-

րէն մարմինէն պատճառուած դրդիւններու:

Հոգին է ուրեմն որ կը ստեղծագործէ, կ'իրագործէ ինչ որ պատմութեան մէջ մարդուն մեծութիւնը կ'իրաւիսաւորէ, և ինչ որ անոր ճշմարիտ արժէքները կազմող հրաշալիքները կը յայտնաբերէ: Ու դարեւրով, մարդկութեան խորունկ համոզումներէն կը մնայ հաւատքը Աստուծոյ ներկայութեան՝ մարդերու կեանքին ու պատմութեան մէջ, Անոր միջամտութեան, Անոր Շունչին ներգործութեան՝ իրրեւ արիացնող միխթարութիւն, իրրեւ հերոսացնող, սըւրբացնող քաջութիւն ու խանդավառութիւն:

Հասկնալի է հիմա թէ ինչո՞ւ, Յիսուսի աշակերտները, իրենց իսկ վարդապետէն պատուէր էին ստացեր սպասելու գերագոյն այն պահին, ուր իրենց զգալ պիտի տրուէր ներկայութիւնը զիրենք ապագայ իրենց ասպարէզին մէջ կենսալիր ու ճառագայթուն պահող ներքին այն զօրութեան, որ ներշնչումն է՝ Շնորհը՝ Ս. Հոգին: Ան է որ լեցնէ պիտի զիրենք ոգեղէն իր շունչովը, ամբողջութեամբ առնէ զիրենք ներուժ իր խանդին սլացքին մէջ, ողողէ՝ աննահանջ իր սիրոյն կորովովը, տանելու համար զիրենք իրենց առաքելութեան փառաւոր պսակումին, լեցուն թէ և անխուսափելի հալածանքներու, հաւանական խոշտանգումներու սպառնալիքով, բայց լարուած՝ գէպի իրենց գործունէութեան երջանիկ, «յուսաստիւոս» վախճանը: Ահա թէ ինչո՞ւ, ուրեմն, հակառակ երեք տարիներու հոգեկան հաղորդակցութեան, ուր սիրուած ու ընտրուած այդ խումբը աշակերտներուն, ապրեր էին նայուածքին ներքեւ շքեղ իրենց վարդապետին, լսեր՝ սորովեր՝ անկէ, ինչ որ իրական անուշութիւնը, վախճանական երազը, գեղեցկութիւնը կրնայ կազմել կեանքին: (*)

(*) Ինքզինք ազատագրելը՝ անցեալի հախճախութենէն, մտածումը կաշկանդող հոգիի կեղտերէն, խանդավառութենէ զուրկ ապրումներէն, թանձր, երկրեք հաշիւներէ մարդկային տխրածունակութիւններու: Ընդհակառակն, լեցուիլը զուսպ, չէն միւս այն հոգիով, ուր ամենէն աւելի մարդ պիտի նանջնար ինքզինք, երթալու համար իրեն առանձնաշնորհալ ճակատագրին, աւելի առոյգ, գիտակից, գերժ կեանքին մէջէն «խոտի նման ապրիլ» ու անցնելու խեղճ, նուաստացնող հոգեբանութենէն: «Ընկերային կենդանի մը» իրրեւ, ինքզինքը ամենունը ընելու, ամենուն հետ ըլլալու յիմար փառաբիրութեան թաքուն սարսափէն, որ սարսափն է մարմինն առթած հեշտանքներէն ինքզինքը խցելով բարձրանալուն, «մինակ մնալուն» «մեկուն»:

որոնք տեսեր էին, Աստուծոյ միայն վայել այն բոլոր հրաշքները զորս կատարած էր Յիսուս, և, իրենց բոլոր յուսախաբութիւններէն յետոյ, անոնց գերագոյնին ալ — մահը հեղնած ըլլալու, անոր օրէնքները խորտակած ըլլալու իրողութեան — հանգիստես եղեր, և սակայն, այս բոլորին հակառակ, այս ամէնը ապրած այդ աշակերտները, տակաւին հասուն չէին նկատուեր իրենց առաքելութեան պաշտօնին: Մինչդեռ Ս. Հոգին անոնց մէջ իրրեւ կրակ՝ ջերմութիւն, ուժ, աշխոյժ նստելէն յետոյ, պարզուկ ու ձկնորսայդ գեղջուկները կը փոխակերպուին ներշնչեալներու, որոնք բիրտ ու հեթանոս աշխարհի քաղաքակրթութեան ամբարիշտ օստանները մինչ և չեն վարանիր երթալ, իրենց վարդապետը քարոզելու, պատրաստելու և տեականացնելու համար զիժը յաւէրժական աշակերտութեան: Ու, Ս. Հոգին զգեցած, գեղջուկ այդ ձկնորսները, նման աշխարհի մեծագոյն ու տիրական գէմքերուն, կը կերտեն իրենց ապագան, դառնալով ամենէն զօրեղ անհատականութիւնները մարդկային պատմութեան, շեշտ իրենց նկարագրով, հզօր իրենց հաւատաւորութեամբ: Ի՞նչ է անունը այն բանին որ այդպէս տիրաբար քաշել կուտայ անոնց, հազարներով քաղմութիւններու առջեւէն, ու կենա՛լ՝ բիրաւորներու երեւումն հոգիներուն զիմաց, մագնիսելով անոնց նայուածքը, առինքնելով անոնց զգացումներուն ամենէն խորունկ հիացումը:

Նո՞յն Հոգին՝ նոյն արժէքով ու դերով, մարդկութեան մեծագործ որդիներու կեանքին ալ կազմաւորման, զարգացումին մէջ: Հոգին՝ որ թոյլ չի տար տկարութեան, յուսալքումին, տեղ գտնելու անոնց զգացումին մօտը, խորը, անոնց ստեղծումի պահերուն մանաւանդ: Որ ծիծաղիլ կուտայ «վար քաջող» այդ ժխտական ուժերուն միամտութեան վրայ, անոնց ճիզին՝ մարդոց որդիներուն մէջէն պակսեցնելու՝ արմատախիլ ընելու, թափը՝ զանոնք ոգեւորող, կեանքին լարող խանդին, այսինքն մշտանորոգ ներշնչումին՝ մարդկութեան երջանիկ այդ որդիները կեանքին նուազումներուն ու բեկումներուն զիմաց միշտ երիտասարդ, առոյգ և յուսալից պահող:

Ու երեւոյթը նոյնքան հարազատ է ու մատչելի, իւրաքանչիւր անհատի համար,

ապրուսներուն իսկ մէջը իր առօրեայ կեանքին: Սխալ պիտի ըլլար մտածել թէ մասնաւորներու, առանձնաշնորհեալներու միայն տրուած է կապել իրենց մէջքին կրակ զօտին Հոգիի այդ պրկուածքին, խանդին՝ կեանքին հանդէպ ու կեանքին մէջ: Իսկ անոր ներգործութեան, անոր ներկայութեան զգացումը վերածել կեանքին մէջ հազուադէպօրէն յայտնուող, բացառիկ հոգիներէն միայն տեսնելի՝ զգալի երևոյթներու, սխալէ աւելի, արդիւնք է հոգեկան ծուլութեան, անգիտակցութեան, Հոգիին շուրջ կեղտ ու կեղև կապած հեղգութեան, անդամալուծող թմբիրի:

Չմոռնալ որ Սէր է միւս անունը Հոգիին. ու սիրոյ մէջ ձանձրոյթը՝ մահը այդ Հոգիին: Նոյնը չէ՞ անունը հաւատքին ալ շարժիչ, ներգործող զօրութեան, խաւար բիրտուն մէջ լոյսի նոր բուխք մը ստեղծելու կարող: Ու կեանքին մէջը մարդերուն, մեր փնտռածը՝ այս անգամ, չպակսող նոյն խանդն է՝ ամէն ինչ ազնուագոյն սիրոյ միջնորդութիւն մը մէջէն ըմբռնելու, դիտելու, դատելու. ուր կը քաղցրանան կարծես կոտորանքները մարմինին, ուր կը մաքրուի, կը սպիտականայ կարծես ճառագայթը մեր մտածումին, և ուր հոգիին անգործութիւնն է միայն որ բարոյալքող տառապանք կը դառնայ, առնելով կերպարանքը Ձանձրոյթին: Չափազանցութիւն՝ երբ սէրը նկատած են մարդիկ իրրեւ առաջին գաղտնիքը տիեզերքին՝ աշխարհի իմաստուններէն որոնուած: Բայց գիտենք թէ ո՞վ է աղբիւրը սիրոյ, և թէ ի՞նչպէս տիեզերքն ալ ինքնին, արդիւնք է անոր բնութենէն բխող ներքին մղումին, անպայման ստեղծելու խորունկ բերումին: Ու տակաւին, սէրը՝ Հոգիէն ներս, այն վիճակն է, որուն շնորհիւ կը լայննայ սիրտը մարդուն, այնչափ որ հաւասար գիւրուութեամբ ու բնականութեամբ կարենայ մօտենալ ան, մէկ կողմէ մարդկային ընկերութեան ամենէն ապաշնորհալ մէկ խլեակին՝ բորտի մը սրտին, և միւս կողմէ հպիլ Աստուծոյ իսկ ոտքերուն: Եւ Յիսուս կենդանի քերթուածն է այս գաղափարին. նախատիպարը, առաջնորդը բոլոր սիրողներուն: Սիրոյ այս հոգեվիճակին մէջ չկայ ոչ մէկ կաշկանդում անձին կամեցողութեան, ազատութեան: Ամէն արարք կը

կատարուի զարկին ներքեւ ինքնեկ այն թելադրութեան, որ յատկանիւն է յօժարակամ ընդառաջումին՝ դէպի աղբիւրը լոյսին: Այս՝ հաւաստումն է, միևնոյն ատեն, ճշմարիտ բարոյականութեան իրական ըմբռնումին, իբրեւ բարձրացում մարդուն, կեանքի մը մէջ որ վեր է օրէնքներու ցամաք, ժխտական պարտադրանքէն, որ մոռցնել կուտայ գոյութիւնն իսկ ամենօրեայ կայուն, տափակ իրականութեան, մարդերը դէպի հոգին սեւեռուած խանդի մը, աշխուժութեան մը մէջ պահելով շարունակ:

Այս հոգիին, և այս հասկացողութեամբ օրինապահութեան մը համար էր ամբողջ պայքարը Յիսուսի, ընդդէմ հրեայութեան նողներու: Յաւիտենական պայքար՝ սխալ ըմբռնուած օրինականութեան՝ օրէնքի տառին խտապահանջ ճշտութեամբ գործադրութեան հետամուտ, և ոգեկանութեան՝ բանաւորութիւնը օրէնքի պայմանադրական սեղմումներուն ենթարկումէն ձերբազատող:

Ու եթէ Յիսուս աններելի յանցանք մը իբրեւ յայտարարեց հայհոյանքը Ս. Հոգիին դէմ (ծանծաղամտութեան յայտարար դատում մը պիտի ըլլար խօսքը առնել իբրեւ լեզուական մեղանշումի մը համար միայն սահմանուած պատիժ, քանի որ անիկա աւելի խորունկ իրողութեան մը, հոգեկան կեցուածքի մը, վիճակի մը, իմացական հետաքրքրութեան մը նուաստացումին դատապարտութիւնն է) ատոր պատճառը Հոգիի ներգործող, գերազանց զօրութեան նկատմամբ մարդոց մէջ մարմին ու դիմագիծ առած տիեզերական, անխուռափելի զգացումն է: Անոր արժէքին ու կատարած գերին համար հիացական վերաբերմունք մը ունենալ, նուազագոյն պարկեշտութեան պարտք մըն է մարդուն կողմէ կատարուելիք:

Եթէ մարդեր կան որոնք անկարող են իրենք գիրենք յանձնելու անոր շունչին, մտնելու անոր ներշնչումին, անոր սիրոյ ազնուագոյն խանդավառութիւններուն մէջ, առնուազն Հոգիին արդար պահանջքն է որ անոնք իրենք գիրենք պահեն գոնէ այն աստիճանին վրայ, ուրկէ անդին նուաստութիւնն է, ստորնացումն է Հոգիին: Գոնէ այդ կերպով չտրամեցնելու համար Աստուծոյ Սուրբ Հոգին: Վասնզի ոչ միայն պէտք է հայհոյել, այլ իւրաքանչիւր մարդ

իր աստիճանին վրայ, թէ իսկ խոնարհ ըլլայ անիկա, նոյն հոգիին սեւեռուն ու հիացական վերաբերմունքով երբ ապրի մարդու իր կեանքը, ինքնին բարձրացած կ'ըլլայ, և այս կերպով, մտած՝ ուղին իր ճակատագրին: Իւրաքանչիւր մարդու պարտականութիւնն է ուրեմն, ո՛չ միայն չհակառակիլ, այլ ընդհակառակն բացուիլ, տեղ տալ իր մէջ այդ Հոգիին, քանի որ ապահով ճամբան է ան, անխարդախ միջնորդը՝ զինք իր նախասահմանութեան տանող:

Հակառակ սակայն Ս. Հոգիին գէժ հայհոյող վրիպածներու մեծամասնութեան, ան պիտի ունենայ շարունակ, ընտրեալներու իր խումբը: Եւ ինք՝ առկայծ կանթեղ մը իբրեւ, կ'ստուած՝ ընտրեալներու հոգիներուն վերեւ, շողակն՝ ինչպէս սպիտակութիւնը անոնց նայուածքին:

Ու անոնցն է իրական երջանկութիւնը, երբ քով քովի, և իրարմով մաքողջ, պիտի քայլեն ճամբաներէն այս աշխարհի անակնկալներուն, միշտ հեռու ու միշտ վեր անոնց սաղրանքներէն, սայթաքումներէն: Երջանիկ՝ վասնզի, թէ իսկնիւթը, միջոցը, ժամանակը հարկադրէ զիրենք աշխարհի հեռաւոր անկիւնները տարտղնուած ըլլալ, անոնք դարձեալ մարողջ պիտի զգան իրենք զիրենք իրենց մենութեանը, Հոգիին հետ իրենց խորունկ մտերմութեամբը ապրուած պահերուն մէջ, միշտ նոյն թրվողութեամբ, լրջութեամբ, խորհուրդով, վերացումով, համակրութեամբ, տարօրինակութեամբ, սիրով — իրենց հոգիին մէջ ունենալով բոլոր գունաւոր տարրերը կեանքին:

Ու այդ հոգին, մէկ ու նոյն Հոգին է՝ Աստուծոյ բխած, իր ընտրեալներուն մէջ ձև առած՝ կարելի բոլոր խաղերովը կեանքին, իբրեւ ներշնչում, ստեղծագործութիւն, զօրութիւն, քաղցրութիւն, գեղեցկութիւն, ուսէր: Ու երբ նոյն Հոգին գտնենք կեանքին, ձևերուն, խաղերուն, երազներուն մէջ այս աշխարհի որդիներէն ունէ մէկուն, կրնանք ըսել թէ անիկա «չէ տրտմեցուցած Հոգին», ու պարտինք մանաւանդ հրճուիլ ի տես անոր, կրկնելով բանաստեղծին հետ.

Մեկուն հոգին տեսայ ես,

Ու սիրեցի ձեւերէն

Ու փայլերէն որ կ'ըլլեն

Կարծես միտք վեր աշխարհէս...

ԹՈՐԳՈՄ ԱԲԵՂԱՅ

Ե Ր Ե Ք Ք Ա Ր Ե Ր

(ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱԻԱՆԴՈՒԹԻՒՆ)

Հին, շատ հին աւանդութիւն մը կը պատմէ, թէ մեր թուականին առաջին տարին, (երբ աշխարհը ցաւի ու արցունքի ծով էր մաքողջ), Արարատի ոտքերուն իշխան մը կ'ապրէր Արտաւան անունով:

Անալ կը պատկանէր խումբին այն մարդոց՝ որոնք այս աշխարհը կը ճանչնային ու կը դատէին տարբեր: Նման մոգ արքաներուն, որոնց աւանդութիւնը այդ իմաստութիւնն է շնորհած այնքան խորհրդանշական և զեղեցիկ եղանակով, Արարատի ոտքին, Արտաւան իշխանը կը սպասէր աւելի արդարութեան, աւելի խաղաղութեան և փաղցրութեան:

Այդ օրերուն, կը պատմեն թէ, մարդը աւելի դժբախտ էր: Հակառակ անոր որ Արտաւանին այգիները բլուրէ բլուր կը կանաչնային, և արտերը խարտեաշ ծով էին բերքի ու բարիքի, անոր հոգին կարօտն ունէր բաներու՝ որոնց մասին լսեր, որոնց մասին խանդավառուեր, որոնց մասին մտածեր էր իր ակօսներուն վրայ, իր հնձաններուն առջև, երբ իր հացը կը բաժնէր քրտինքի մէջ քաղցրացած պարզ մարդերու հետ: Բայց կը տառապէր աւելին չկարենալ ընծայելուն:

Այդ աւելին կուգար, պիտի գար, եկած էր, հեռուն՝ աւանի մը ներսը, Արարատէն շատ հարաւ, ինչպէս կը կարծէին զգալ մարդիկ նոր երևցող աստղին ճառագայթներուն ոստայնէն: Արտաւան դեռ շաքաթ մը առաջ տեսած էր նոր աստղը, յստակ ու արդար, խորհեր էր խոշոր խուճապին, խռովքներուն, բարիքին որքան չարիքին, բոլորը պայմանաւոր մեծ մարգարէի մը ծնունդով կամ թագաւորի մը մահով:

Մանուկը որ կը ծնէր հեռաւոր երկնքի մը տակ, ինչպէս կ'ըսէր աստղը, պիտի քակէր, իր խանձարուրին հետ միասին, հանդոյցը մարդկային տառապանքին, պիտի չորցնէր արցունքին առունները մարդոց երեսներէն, պիտի տնկէր՝ սրտերուն մէջ, դժնիկի տեղ խաղաղութիւնը երկինքներու: Այդ մանուկը ողջունելու համար Արտաւան